

Кононович М. А.

ФСП, НТУУ «КПІ»

Науковий керівник: к.філос.н.,

доц. Піголенко І.В.

**Біхевіоризм у радянській соціологічній практиці –
прояв гуманізму чи антигуманізму (за теоріями В. М. Бехтерєва)**

Заслугою біхевіористського підходу в соціології є те, що в центрі уваги – можливість змінити поведінку та пізнання через механізми впливу соціального середовища. Біхевіоризм (від англ. – поведінка) – напрям у позитивістській соціології, в основі якого лежить розуміння поведінки людини як сукупності тривалих реакцій на вплив зовнішнього середовища. Основна формула біхевіоризму: стимул – реакція.

Центральна ідея даного напрямку – розуміння поведінки людини як сукупності рухових і вербальних і емоційних відповідей (реакцій) на впливи (стимули) зовнішнього середовища. Стимул – найважливіша категорія, під якою розуміється будь-який вплив на організм з боку середовища. Суб'єктивні переживання при цьому в сучасному біхевіоризмі заперечуються, але ставляться в положення, підпорядковане цим впливам. Завдання біхевіористів полягало в тому, щоб по стимулам передбачити реакції і, навпаки, по реакціях зрозуміти стимули.

Розвиток у ХХ столітті російського позитивізму і неопозитивізму призвело до відокремлення від нього поведінкової науки. Проблемами інстинктів і поведінки займалися в Росії соціобіологи і соціальні біхевіористи.

Однією з центральних фігур російського соціального біхевіоризму є

В.М. Бехтерєв, який вивчав в рамках даного напрямку в соціології проблему особистості як цілісної істоти. Він зазначав «основна мета вчених – вивчити людину і зуміти як її виховувати» [1, с 167-168].

Дослідник стверджував, що «окремі життєві прояви організму набувають рис механічної причинності і біологічної спрямованості і мають характер цілісної реакції організму, прагнучого відстояти і затвердити своє буття в боротьбі з мінливими умовами середовища» [2, с 38]. Соціальне середовище здійснює

соціальний відбір і є джерелом розвитку людини, створюючи моральну особистість. Заслугою В. М. Бехтерева як основоположника цього напрямку є розробка вчення про колектив. Колектив як «збірну особистість», що має свою індивідуальність, що залежить від особливостей складових її осіб. Формування особистості можливо тільки у взаєминах з колективом.

Загальним законом, що лежать в діяльності колективу, згідно з

В.М. Бехтеревим, є «прояви збірної особистості, яка відкривається при строго об'єктивному рефлексологічному вивченні проявів окремої особистості. Притому самі форми цієї закономірності виявляються загальними як для окремої особистості, так і для збірної особистості»[2, с 41].

Бехтерев В.М. формулював предмет колективної рефлексології як «вивчення виникнення, розвитку та діяльності зборів і збіговиськ, що виявляють свою спільну співвідносну діяльність, як ціле, завдяки взаємному спілкуванню один з одним індивідів, що є їх членами» [2, с 44-46]. При цьому «колектив може приймати як організовані, так і неорганізовані форми» [2, с 48].

Доводячи, що розвиток особистості неможливо без колективу,

В.М. Бехтерев разом з тим підкреслював: «вплив колективу не завжди позитивний, бо будь-який колектив нівелює особистість, намагаючись зробити її шаблонним виразником свого середовища. Звичаї і суспільні стереотипи обмежують особистість і її діяльність, позбавляючи її можливості вільно виявляти свої потреби. Особиста свобода і суспільна необхідність, індивідуалізація і соціалізація – дві сторони суспільного процесу, що йде по шляху соціальної еволюції»[2, с 56-58].

У своїй книзі «Основи загальної рефлексології людини» (1923) вчений доводив, що не існує вродженого рефлексу рабства чи свободи, спадковість ж задає лише тип реакції, але самі реакції виховуються суспільством.

У рамках рефлексологічної теорії В. М. Бехтерев стверджував, що немає жодного свідомого чи несвідомого процесу думки, яка не висловлювалася б рано чи пізно в об'єктивних проявах. Рефлексологічна теорія також висунула принцип особистісного підходу до досліджень, суть якого зводилася до того, що все, що може дати об'єктивне комплексне спостереження над людиною, починаючи з міміки і кінчаючи особливостями поведінки, має бути прийнято до уваги[3, с 134-135].

Отже, хоча біхевіористи заперечують існування суб'єктивних переживань у індивідів, та розглядають поведінку людини як навчені реакції на стимули зовнішнього середовища, теорія біхевіоризму не принижує місце людини у природі чи соціумі, а лише об'єктивно аналізує поведінку людини як сукупності рухових, вербальних і емоційних відповідей на впливи зовнішнього середовища. І як бачимо, такий підхід дає свої результати, що унеможлиблює називання цієї теорії антигуманною. Це яскраво було продемонстровано на теоретичних здобутках В. М. Бехтерева, в яких говориться про вагу впливу на розвиток моральної особистості соціуму, при цьому підкреслюючи на часто негативному впливі колективу на розвиток індивідуальності.

Список використаних джерел:

1. Андреева Г.М., Богомолова Н.М., Петровська Л.А. «Зарубіжна соціальна психологія ХХ століття. Теоретичні підходи».
2. В.М. Бехтерев «Колективна рефлексологія».
3. В.М. Бехтерев «Основи загальної рефлексології людини».